

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

Rek. nr. 416-3079451-83

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

INHOUD

EDITORIAAL

De Hommel en de Smeerwortel 1

WERKING IVV

Vernieuwde Webstek 3

Abonnementen 2009 4

FEESTEN EN FESTIVALS

De Festivalzomer komt er weer aan 4

VOLKSGEBRUIKEN

Reuzen in België 5

VOLKSCULINAIR

Zuurkool 11

STREEKDRACHTEN

Mode en streekdrachten in Limburg in de Franse periode 13

VOLKSMUZIEK

Westelfolk wil centrum voor levende folklore worden 19

VOLKSVERHALEN

Verslag Studiedag 'Verhalen van vroeger en nu' 21

WERKING IVV

Werkgroep Archiveren 23

VENDELEN

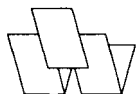
Kennismakingscursus Vendelzwaaien 24

HAALBAARHEIDSSSTUDIE

Interview Hoge Gildenraad der Kempen 25

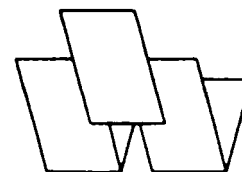
AANKONDIGING— HGK Gildenfeest te Essen 31

COLOFON 32

v.u. G. Laekeman,
Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 34
NUMMER 2
JUNI 2009

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING
VAN DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR

HET IVV IS GEACCREDITEERD
DOOR UNESCO

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 34 - nummer 2 - juni 2009

Aan dit nummer werkten mee:

Theo Aerts, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Marcel Oelbrandt, Stefaan Top, Henri Vannoppen, Jos Van Eyken en Bert Van Vreckem.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld bedraagt 7,5 euro voor (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee.

Buitenlandse abonnees betalen 10,5 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 10 euro (twee gedrukte exemplaren) of 25 euro (twee gedrukte exemplaren en gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website).

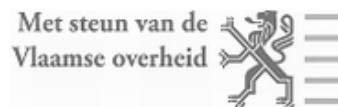
Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476 35 59 76,
e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), Tel. & Fax 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

EDITORIAAL

DE HOMMEL EN DE SMEERWORTEL

Wanneer een hommelmel nectar zoekt in de smeerwortel gaat hij niet zo orthodox te werk. Toch blijft het een sympathiek insect. Hoe kunnen we als IVV in de sector van immaterieel cultureel erfgoed pragmatisch en terzelfdertijd sympathiek handelen?

De editoriaalen lijken wel een vervolgverhaal te worden. In het vorig nummer hadden we het over de weigering van de Vlaamse Overheid om aan het IVV een ruime werkingstoelage te verlenen. We beschikten toen niet over een gemotiveerd advies van diezelfde overheid. Ondertussen is dat in de bus gevallen. Bij het zorgvuldig lezen van deze tijding blijft gelden wat we schreven in de eerste *Volkskunst* van dit jaar.

De Vlaamse Overheid liet zich adviseren door een Commissie. Voor deze Commissie verdedigde IVV haar herwerkt beleidsplan. De Commissie is het IVV erkentelijk voor het verzamelen van authentiek materiaal op het vlak van dans, vendelspele en kledij. Dat mag goed nieuws genoemd worden. De Commissie looft de meestal anonieme inzet van talrijke vrijwilligers. Anderzijds vindt de Commissie dat het nu zo stilaan welletjes is geweest; Ze ziet de expertiserol van het IVV als 'eindig'. Wat bestaat zal volgens de experten in de Commissie niet verloren gaan voor de Vlaamse erfgoedgemeenschap. Alles staat netjes op papier. De Vlaamse Overheid garandeert het doorlopen van het contract tot in 2011. Daarna zou IVV wel eens van de wereldbol kunnen vallen.

Deze beslissing weegt zwaar genoeg om IVV in het kamp van de malcontenten te duwen, zeker wanneer we de ruimere betoelaging van andere organisaties onder ogen nemen. Bitterheid in onze rangen zou kunnen ontaarden in negatieve uitwasemingen. Het beeld van de hommelmel en de smeerwortel duikt op. Het brave diertje vliegt naar de paarse verleidelijke bloemkroon en wil doordringen tot de heerlijke nectar. Maar ramp o ramp. Keelschubben belemmeren de doortocht. Onze hommelmel moet eerst een aanzienlijke inspanning leveren om met alle macht die stevige

barrière opzij te duwen en dan met het volledige lijf in de nauwe buisvormige bloem te duiken. Dat is te veel gevraagd. Met de sterke kaken bijt het insect een flinke hap uit de basis van de bloem. Het gemaakte gat verleent toegang tot de nectariën en klaar is kees.

Een gat bijten in een bloem: getransponeerd naar de sector van het immaterieel cultureel erfgoed betekent dat zoveel als lobbying. De juiste vraag stellen op het juiste ogenblik aan de juiste persoon. Zijn de kaken van IVV sterk genoeg? Neen zegt de Commissie. De expertise van IVV geeft geen aanleiding tot *landsbrede* initiatieven. De werking van IVV richt zich niet op het in beweging zetten van massa's. Het steunen van IVV levert de beleidsmensen geen punten op. Wij maken te weinig lawaai. Volkskunst op 500 exemplaren, publicaties over dansen, vendelen en streekdrachten, samenwerking voor cursussen, haalbaarheidsstudie, website: mooi, maar niet toereikend om IVV als landsbreed expertisecentrum te ondersteunen.

Op internationaal niveau is erkenning ondertussen wel een feit, meer bepaald door UNESCO. Jammer genoeg kwam deze erkenning een maand na de babbel met de Commissie. IVV had meer moeten vragen in 1999, zoveel is zeker. In die tijd hadden we te weinig oog voor wat zich structureel rondom ons afspeelde. De voorbije twee jaar staken we heel wat tijd in administratie. Orde op zaken stellen voor de VZW: statuten, financiële balans, contract met de Vlaamse Overheid, dialoog over projecten, participatie aan manifestaties (dagvullende bezigheden) binnen de sector. De contacten met 'spelers in het veld' leidde tot een professioneel uitgevoerde en gerapporteerde haalbaarheidsstudie. Hierin berust waardevolle informatie voor het beleid. Wanneer er plannen bestaan om de sector te stroomlijnen zal natte vingerwerk niet volstaan. We hebben het in het verleden al gezien. Verenigingen eenvoudigweg samenvoegen zonder al te veel voorstudie getuigt van weinig inzicht.

IVV heeft de twee voorbije jaren in alle openheid met 37 organisaties gecommuniceerd. We verzamelden opinies in 16 *verbatim* neergeschreven interviews. Al deze informatie kan constructief gebruikt worden om Vlaanderen nog sterker te maken qua kennisontwikkeling (zorg voor cultureel erfgoed) en kennisoverdracht (ontsluiting van cultureel erfgoed). IVV kan niets opleggen. We bijten de bloemen van de smeewortel niet stuk. We bieden onze diensten aan. Maar terzelfdertijd blijven we als kleine en ongevaarlijke speler kritisch observeren met het oog op duurzaam ondernemen.

Gert Laekeman
Voorzitter IVV

over 't kanaal. Maar die Broederschap is gelijk zoveel ander, verloren gegaan. Alles, op het einde van die Broederschap, rekeningen, stokken en zo, zitten nu in Taxandria. Dat is ja, een stokkendans noemden ze dat hé.

GL: Dat is misschien ook wel iets om te doen hé. Als ge zegt, er zijn gegevens in Taxandria, dus dan kunnen we uit het museumarchief eigenlijk...

Eugeen: Ja, Renaat Van Craenenbroek is daar mee bezig geweest.

GL: Die heeft een studie gedaan over zwaarddansen en stokkendansen. Gans het archief van Renaat Van Craenenbroeck zit in Leuven (**).

Eugeen: Renaat was hier bezig in Turnhout om die archieven van die Broederschap na te gaan, maar hij is dan overleden en wat er met die documenten gebeurd is weet ik niet.

GL: Ik vermoed dat die ook in dat archief zitten. Hubert Boone heeft dat archief samengebracht en hij zegt dat het archief niet geordend, maar wel toegankelijk is voor hem.

Eugeen: Ja, daar zal hij al die nota's over die stokkendans hebben.

Volkskunst bedankt de HGK voor de toestemming om te citeren uit het inmiddels historische interview. In het citaat gaat het zowel over de HGK zelf, als over de samenwerking tussen HGK en IVV die inmiddels vorm krijgt.

(*) Het jaarlijkse Gildenfeest van de HGK heeft dit jaar in Essen plaats (zie aankondiging hiernaast)

(**) Na het overlijden van Renaat Van Craenenbroeck werd zijn archief ondergebracht bij Traditionale Volksmuziek vzw (TraVo), waarvan Hubert Boone voorzitter is. Sinds maart 2009 berust dit archief bij het IVV, als resultaat van een samenwerking tussen TraVo en IVV.

AANKONDIGING

zóveel beter laten overkomen...

Eugeen: Ah ja, natuurlijk.

... : Wij hebben binnen de HGK verschillende vendeliers en vendelgroepen die muziekkreeksen doen.

... : Ook bij het roffelen, bvb. Westerlo doet de Trawantel.

... : Ik denk dat we met het roffelen binnen de HGK tamelijk goed zitten. Die leren bvb. ook een gezamenlijke reeks aan, die ze dan gezamenlijk brengen met 15 roffelaars tesamen en da's niet zo gemakkelijk hé.

MO: Gij vernoemt daar iets en dat wil ik misschien ook nog in het midden brengen. Onze secretaris, Etienne Vankeirsbilck, die ook vice-voorzitter van de Internationale Organisatie voor Volkskunst (IOV) is, schat de Trawantel (red.: specifieke stokkendans uit Westerlo) als traditie zeer hoog in. Hij zegt dat dit echt een stuk Europees erfgoed is, waar we iets voor zouden moeten doen qua erkenning. Een project, waar we werk van moeten maken om de Trawantel zijn waarde te geven die hij verdient.

... : Ik vind dat ook, want we hebben het ooit in Merksplas eens gehad toen Westerlo dat danste met drie groepen tegelijkertijd. Dat was uniek hé. Ik denk dat enkel Westerlo en Herentals hem dansen.

MO: Ik heb hem deze zomer zien dansen, zeer goed, op het Internationaal volksdansfestival in Hasselt, gebracht door de groep De Boezeroenen van Hasselt. Dat was echt heel goed. Veel groepen zijn er bang van om hem op een podium te brengen omdat hij acht minuten duurt. Maar zij brachten hem op een manier dat het publiek muisstil was.

GL: Er is ook eens een groep, ik denk dat het Westerlo was, die in Wales, in een Internationaal volksdanstreffen een eerste prijs heeft behaald met de Trawantel, boven alle Oost-Europese groepen uit omdat men de sereniteit van de dans, de symboliek van de dans en natuurlijk ook de kwaliteit van de uitvoering waardeerde.

Nu, over de Trawantel hebben we al achtergrondinformatie gepubliceerd. Maar ik weet dat tijdens werkvergaderingen ook een stokkendans van Oud-Turnhout vermeld wordt.

Eugeen: ...gelach... 't is te zeggen... van Turnhout! Nee nee, dat was de dans van een Broederschap, een Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw, die hier in de kerk haar altaar had. En die regelmatig, elk jaar op de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw was het, dansten. En, dat was een mannendans en dat waren vooral boeren, boeren van hier juist

WERKING IVV

VERNIEUWDE WEBSTEK

Sinds begin mei is de vernieuwde IVV-webstek on-line !

Het zat er al een tijdje aan te komen ... deze vernieuwing. Om aan de behoeften van de hedendaagse internet gebruikers te kunnen voldoen, werd de IVV website onlangs in een nieuw kleedje gestoken. De gestructureerde opbouw en correcte inhoud van de vorige site werden behouden en zullen worden aangevuld met nieuwe elementen.

We introduceren het web-abonnement, waarmee toegang wordt verkregen naar samenvattingen van dansen en vendelreeksen, een aanbod dat de komende maanden zal worden uitgebreid door de verschillende werkgroepen, en tevens kunnen hiermee de recentste nummers van 'Volkskunst' in digitaal formaat geraadpleegd en afgehaald worden.

Voor de IVV-medewerkers komt er een heus intranet beschikbaar. Niet meer zoeken naar verslagen van vergaderingen, altijd de aangepaste kalender bij de hand. Een afbeelding nodig of een ouder artikel over één of ander voorwerp. Het zal allemaal slechts een paswoord en enkele klikken van je verwijderd zijn.

Stefaan Haesen

Webbeheerder

Neem snel een kijkje op <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be> !

■ ■ ■

ENKELE INTERESSANTE WEBSITES

De website <http://www.groentevragen.be> heeft het over 'bijna of volledig verdwenen groenten en keukenkruiden'. Sommige zijn geheel in onbruik, andere komen weer in de keuken terecht.

In 't Grom (groentemuseum) te Sint-Katelijne-Waver loopt nog de tentoonstelling 'Heilige Boontjes - Vergeten groenten en fruit uit de abdijtuin'. Meer info op <http://www.tgrom.be> !

ABONNEMENTEN 2009

Individuele lezers of geïnteresseerden die tot nu toe *Volkskunst* ter kennismaking ontvingen, vragen wij om een abonnement te nemen (7,50 euro). Want koken kost geld, en wat dat betreft kan het IVV zeker uw steun gebruiken.

Groepen die tot nu toe een gratis exemplaar van *Volkskunst* ontvingen, roepen we op om een groepsabonnement te nemen:

voor slechts 10 euro ontvangt je groep elk kwartaal twee gedrukte exemplaren van *Volkskunst*.

voor 25 euro krijgt je groep daarnaast ook een toegangscode voor onze website. Daar zal je weldra samenvattingen van dansen en vendelreeksen kunnen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

FEESTEN EN FESTIVALS

DE FESTIVALZOMER KOMT ER WEER AAN

De komende maanden zullen weer tal van buitenlandse gasten hun beste beentje voorzetten op Vlaamse podia. Ga dat zien, en geniet meteen van Vlaamse topgroepen, die wel degelijk de vergelijking met al dat buitenlands geweld kunnen doorstaan.

2-7 juli	Wereldfolklorefestival Izegem	www.wereldfolklore.be
10-17 juli	Wereldfestival Folklore Schoten	www.festivalschoten.be
22-26 juli	Europeade Klaipeda, Lit.	www.europeade.eu
23-28 juli	De Pikkeling Aalst	www.faluintjes-pikkeling.be
2-4 aug	Int. Folklorefestival Moerbeke	www.folklorefestival-moerbeke.be
6-12 aug	Int. Folklorefestival Edegem	www.folklorefestival-edegem.be
8-10 aug	Int. Folklorefestival Westerlo	www.diespelewei.be
14-16 aug	Int. Folklorefestival Hasselt	www.boezeroenen.be
19-23 aug	Int. Folklorefestival Bonheiden	www.dekrekeels.be
20-23 aug	Motterieën Int. Folklore Dilbeek	www.vdgpajottenland.be

... : De bundels van het IVV worden vrij veel gebruikt binnen de gilden.

GL: Dus, ge zoudt kunnen zeggen dat het IVV zeker de gilden kan ondersteunen met die expertise van bestaande publicaties of als er nieuwe publicaties komen. Gaat het dan hoofdzakelijk over de geschriften of is er ook nood aan levende expertise, om eens een manifestatie of een open oefenstonde of een instructie te organiseren?

... : wij hebben ondersteuning (van het IVV) bij het jureren. Ook omschrijvingen van dansen, het ontstaan van een bepaalde dans, de geschiedenis van een dans, hoe dat gegroeid is, zijn nuttige gegevens.

GL: In verband met cursussen bvb., hebben jullie cursuswerking betreffende vendelen, dansen, ...

... : over dansen hebben we zelf een cursuswerking. Vendelen moet terug opgestart worden. Frans De Schutter en Jos Van Eyken die ook lid zijn van het IVV, zullen in het kader van de HGK, een werking opstarten voor beginnende vendeliers. En dat zal, ik denk in samenwerking met het IVV, dan ook opengesteld worden voor andere vendeliers.

GL: Er zijn verschillende werkgroepen. Die zouden met jullie in een werkomgeving samen...

... : wij hebben de werkgroep dans. Misschien is het wel nuttig om jaarlijks eens rond de tafel te zitten en te overleggen. Bvb. wij hebben een tekort aan bepaalde gegevens en jullie hebben misschien beschrijvingen van bepaalde dansen maar ze worden niet uitgevoerd, bestaat er geen gilde die ze kan aanleren, zodat we ze kunnen optekenen?

MO: In dans- of volkskunstgroepen, waar ook vendeliers zijn, is vaak behoefte aan een goede trommelaar(s) om het vendelen te begeleiden. Hebben jullie mensen die kunnen lesgeven in trommelen en roffelen?

... : Tot nu toe hebben we die, en die komen regelmatig bijeen.

... : En we trachten er ook de juryleden bij te betrekken die dan regelmatig tips komen geven.

MO: Maar echt voor beginnende trommelaars?

... : Jaja, ik ken trommelaars die op een jaar tijd vanaf nul zijn begonnen en nu goede trommelaars zijn.

MO: Ik denk dat dit iets concreet is, waar we echt werk van kunnen maken, eventueel volgend jaar reeds. Omdat er bij de groepen echt behoefte aan is. Een goede roffelaar kan een vendelspel bij het publiek

GL: Wat is uw gevoel? Gij hebt nu zoveel ervaring in de gilden. Ziet jij bepaalde evoluties waarvan ge zegt dit is niet meer tegen te houden?

Eugeen: De traditie zal behouden blijven denk ik. Maar niet van die moderne zaken allemaal. Stel je voor dat we een gilde zouden hebben met majoretten enz. Dat is schoon om te zien soms, maar...

GL: Zijn er nu al gilden waarvan ge vindt dat zij de commerciële toer opgaan?

Eugeen: Neen, commercieel niet.

... : De tendens die zich stelt is eigenlijk dat het meer een familiaal gebeuren wordt. Dus, als er iets georganiseerd wordt, organiseren we ook iets voor de kinderen. Zodat die hun eigen opvang hebben doordat ze hun eigen spel kunnen spelen en dat komt ten goede aan de gilde.

GL: Ge probeert het zo breed mogelijk open te trekken binnen de structuur van de gilden. Maar ziet ge ook een noodzaak om te kijken naar andere organisaties om te helpen in de toekomst die traditie veilig te stellen?

... : Ja, ge kunt altijd van andere organisaties wat leren. Maar of we die toenadering moeten zoeken? Als die organisaties daar beide beter van worden, waarom zouden we dan niet samenwerken.

... : Maar waarom zouden ze mekaar dan niet erkennen?

Eugeen: Opendeurdagen enz. om de mensen aan te trekken en ook voor de jongeren hé.

... : Maar wat altijd het kernpunt van de gilden zal blijven dat is bewaren van het erfgoed.

(50:40) MO: Vindt ge dat het bewaren van dat erfgoed, van die tradities, dat dat voor jullie gegarandeerd is als ge naar de toekomst kijkt? Kan Volkskunde Vlaanderen dat?

Eugeen: Jaja, ene keer dat die tradities wegvallen is 't gedaan met het gildewezen hé. En dat hangt ook af van de kwaliteit van de leden. We moeten niet denken dat al onze schutters erop uit zijn om onderzoek in te stellen enz.

... : In Volkskunde Vlaanderen zijn we eigenlijk wat een buitenbeentje. Wij beoefenen de volkscultuur i.p.v. te bestuderen. Wij doen bvb. geen studies over gildedansen, wij zorgen dat ze beoefend blijven.

MO: Dus ge put, qua dansen, meer uit het IVV, dan uit Volkskunde Vlaanderen?

VOLKSSEMBRUIKEN

IVV gaat internationaal: het Congres Nederlandse reuzencultuur te Tilburg

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en het Reuzengenootschap Tilburg organiseerden op zondag 17 mei 2009 het Congres Nederlandse reuzencultuur met reuzenstoet. Spanje telt 2000 reuzen, België 1500, Frankrijk 560, Portugal 100, Engeland 40, Oostenrijk 20, Duitsland 1 en Nederland 18. Paul Spapens beschreef deze 18 in het prachtig uitgegeven boekje 'Nederlandse reuzen'. Het IVV was aanwezig op het congres met de spreker Dr. Henri Vannoppen, die zoals de Nederlandse brochure aankondigde "liet zien wat de Nederlandse reuzengroepen van België kunnen leren". De samenvatting van de voordracht vindt men hierbij onder de titel 'Reuzen in België, een reuzenverhaal'. Verschillende volksdansgroepen hebben of hadden een reus als symbool: Pie Blok was de reus van de volksdansgroep De Hollen Blok van Erps-Kwerps en prijkt nu in het Nationaal Witloofmuseum te Kampenhout. Balder en Nana zijn de reuzen van de dansgroep Velpégalm van Boutersem.

REUZEN IN BELGIË, EEN REUZENVERHAAL !

Dr. Henri Vannoppen

1. Bronnen voor de kennis van de Belgische reuzen

Als bronnen voor de kennis van de Belgische reuzen gebruiken we :

de stadsrekeningen, de lokale pers, de platenboeken, de interviews, de werken van specialisten zoals Albert Marinus, V. De Meyere en R. Meurant en R. Vanderlinden, de lijsten van reuzenstoeten, de enquêtes van de provincies i.v.m het reuzenbestand, de tentoonstellingscatalogi rond reuzen: en beschrijvingen van steden door literatoren. Herman Teirlinck, de bekende Vlaamse letterkundige, schreef 'Brussel 1900' met de 12 reuzen van Brussel, beheerd door de stad: Pietje, Janneken, Mieke, Michielken, Gudule, Jan van Nijvel, Papa, Maman, Grand-papa en Grande-maman, de Sultane en de Grote Turk.

2. De typologie

We kunnen qua typologie 15 soorten reuzen en reuzinnen onderscheiden.

2.1 De klassieke oudheid

Voorbeelden hiervan zijn Hercules uit 1463 en Megara uit 1532 in Leuven en Bachus en Bachusin in Aarschot.

2.2 De Germaanse mythologie

Voorbeelden hiervan zijn Balder en zijn echtgenote Nana, Germaanse goden, in Boutersem.

2.3 De bijbel en de godsdienst

Voorbeelden hiervan zijn Goliath en Samsom in heel wat steden. Jan en Baps danken hun naam aan de patroonheiligen Sint-Jan-Baptist en Sint-Barbara in Tildonk.

2.4 De geschiedenis

2.4 Afbeelding 1

2.4 Afbeelding 2

Voorbeelden hiervan zijn Graaf Robrecht van Bethune, 'de leeuw van Vlaanderen' in het westelijk deel van Brugge (°1958); Hertog Jan I, hertog van Brabant in Leuven (°1988); Don Ferdinando en Dona Anna Maria de Camudio. (Afb.1 en 2) In 1644 werd Ferdinand de Boisschot Graaf van Erps. Hij was lid van de Orde van Sint-Jacob

van Compostela met het herkrust leliekruis. Hij droeg de 'fraise' of de Spaanse col (°1988).

2.5 Ambachten en beroepen

Een voorbeeld hiervan is Pie Blok (°1973) in Erps-Kwerps. Deze reus dankt zijn naam aan Petrus Servranckx of 'Pie Blok', de klompenmaker van het dorp. Klompen zijn in Midden-Brabant 'blokken'. (Afb.3)

2.6 De streekproducten

Voorbeelden hiervan zijn de witloof reuzen: Gust de

2.5 Afbeelding 3

een faas, een rode zakdoek en een zwarte broek, dé kledij te zijn, maar historisch is dat niet. Pas ná de eerste wereldoorlog zijn ze daarmee begonnen met dat te veralgemenen. Want als we nagaan, voor de Franse Revolutie kwamen de gilden, in zondags kostuum. Of in de grote gilden, die droegen een tabbaard. Ze hadden verschillende soorten van tabbaarden, naargelang de omstandigheden. Er is nog één gilde die nog altijd tabbaarden draagt, dat is Brecht. Ik weet, in de jury lachten we daar altijd mee, met de heren professoren in hun toga, maar dat is al van vroeger. En als we nog verder teruggaan, dan krijgen we dus een pantser. Want onze schutters waren verdedigers en die hadden gevechtskledij, dat is het hé.

... : We kunnen nog vermelden dat in het boek van de Hoofdgilde van Leuven ook staat dat zij verworven rechten hadden om een tabbaard te mogen dragen. Dat wil dus zeggen dat naast juristen, die die nu nog altijd dragen, ook gilden het recht hadden een tabbaard te dragen.

Eugeen: De gilden mochten zelf recht spreken hé.

GL: *Begrijp ik u nu juist als ik zeg dat er op dit moment een grote variabiliteit in de kledij is?*

Eugeen: Eigenlijk wel, de bedoeling is om in de toekomst een andere kledij te brengen. Die kiel en zo verder te vervangen door iets anders, iets meer aangepast aan de tijd. En ook voor de gildezusters, die nu een zwarte kledij dragen, hetgeen voor sommigen een hinderpaal is om toe te treden tot de gilde. Sommige gilden hebben al iets aangepast, een frisse kledij, dat is iets dat in de toekomst gaat gebeuren hé.

GL: Waar halen jullie dan de gegevens vandaan? Als een gilde zegt "wij zouden onze kledij willen aanpassen", kunnen jullie dat dan zelf aanbrengen?

Eugeen: Ja, dat gebeurt. Voorbeelden van togen kun je moeilijk navolgen hé. Je gaan kleden in kledijen van 1900 gaat moeilijk hé. Soberheid staat dan meestal centraal. Sober, maar mét kleur en aangenaam om dragen, ook als het warm is.

GL: *In hoeverre zie je de toekomst verzekerd, en voel je de nood aan om samen te werken om het immaterieel cultureel erfgoed veilig te stellen?*

Eugeen: Ja, dan staan we voor de toekomst en wie kan in een glazen bol kijken? Dat is de vraag die ik me altijd stel. Wij kunnen niet zeggen binnen zoveel jaren zal het zó zijn. Ge kunt u moeilijk inbeelden dat binnen 30-40 jaar alle gildebroeders in een jeans gaan lopen hé.

bewaren, of hoe je een nieuwe vlag kunt maken, of over trommels. Er worden allerlei deskundigen gevraagd (bvb. uit muziekinstrumentenmuseum, een herstelster van oude vlaggen, enz.).

GL: Er zijn deskundigen van buiten de HGK. Binnen de HGK is uiteraard ook deskundigheid aanwezig. Bvb., zoals u zegt, we hebben een studiedag, er worden lezingen gehouden, ik neem aan dat ook mensen van de HGK dan een lezing houden.

... : Soms, niet altijd. Dat hangt een beetje van het programma af. Ik heb zelf bvb. al over het bewaren van zilver gesproken. Het kan, maar het is geen behoefte. Het thema voor een studiedag wordt uitgezocht in een werkgroep, er wordt nagegaan wat op dit moment het beste naar voor gebracht wordt. Vorig jaar was dat over hoe je boeken moet bewaren, of als je geen geld hebt om te kunnen restaureren, hoe je ze tot je geld hebt moet bijhouden, enz. Nu gaan we over de vlaggen hetzelfde doen. Elk jaar een ander thema.

... : De gilden krijgen voor hun bezittingen een aantal punten. Dat dient voor het landjuweel. Maar de essentie van die keur- en studiedag is dat de gilden van de jury opmerkingen krijgen van wat ze goed doen, of beter kunnen doen.

GL: Als je nu specifiek kijkt naar het vendelen, de kledij en het dansen, met dan de aangepaste muziek. Hoeveel van die 72 groepen zijn daarin actief, denk je?

... : Dansen 17 of 18, vendelen een 30-tal, roffelen 25, die deelnemen aan de wedstrijd. De meeste gilden hebben wel een roffelaar of een trom die gebruikt wordt bij optochten, maar die niet deelneemt aan de wedstrijd.

De groepen die deelnemen aan de wedstrijd, trainen ook regelmatig, want da's nog iets anders dan een mars.

GL: groepen die dansen en vendelen, dat wil zeggen dat die ook regelmatig..

...: ...oefenen, jaja. Dat maakt deel uit van de werking.

GL: Danscursussen zijn dus ook een produkt van jullie werking.

Eugeen: Ja ja, voor beginners, gevorderden, enz.

GL: Ik neem aan dat je ook nog heel wat historische gegevens hebt over de kledij en dat dit een produkt is waarmee je regelmatig naar buiten komt.

Eugeen: Ja, het is een probleem hé. Voor de Kempen schijnt een kiel,

Witloofreus in Moorsel-Tervuren (°1973), Kiete Witloof in Evere, Wiske Witloof in Perk (°1999) en Trieneke van Schoonaarde in Erps-Kwerps. Gust de Witloofreus draagt de mand met witloof, het witte goud van Brabant en één van de lekkerste Belgische groenten, onder de arm. Trieneke van Schoonaarde in Erps-Kwerps wordt voorgesteld met de witloofkrop in de hand. (Afb.4)

2.6 Afbeelding 4

John Colman, Mieke Muskat en Pitje Royal zijn de reuzen van Overijse. Colman, Muskat en Royal zijn de plaatselijke tafeldruivensoorten. Lambik, het basisbier om geuze, kriel en faro te bereiden heeft ook zijn reuzen

Pietje Lambik in Itterbeek en Wannes Lambik (°1963) in Dworp.

2.7 Verhalen en sprookjes

Voorbeelden hiervan zijn: de Hopduvel van Asse, de Duivelreus van Tilff en Jan de Moerduivel (°1950) in Adinkerke.

2.8 Populaire dorpsfiguren

Voorbeelden hiervan zijn: Fille 'Den Burger', Meen en Dikken Torn.

'Fille Den Burger' (°1985) in Begijnendijk was burgemeester Theo De Bruyn. Meen (°1978) in Grimbergen was Philomena Jacobs-Silvrants, die in Grimbergen in 1978 105 jaar werd. Dikken Torn (°1985) in Pamel-Roosdaal werd gebouwd naar het voorbeeld van de 'Dikke van Pamel', de gewichtigste mens van België.

2.9 De wijkvertegenwoordiging

Een voorbeeld hiervan is Karolina van de Hoogstraat in Zaventem.

2.10 De jeugd

Tiske en Nieke in Tienen zijn reuzenkinderen.

2.11 De bijnamen en de eretitels van de gemeenten

Voorbeelden hiervan zijn de Pjeir Fretter en de Duvelsus.

De Pjeir Fretter (°1978) is de carnavalreus in Vilvoorde, de stad, die bekend is om zijn restaurants met paardenvlees. Hun bijnaam is ook Pjeirefretters (paardenvreters). De Duvelsus in Meerbeek is een fanfaregeval Meerbeek is een deelgemeente van Kortenberg. Twee

fanfares stonden er met de verkiezingen tegenover elkaar: de 'Sussen' of de 'Engelen' (De Jonge Fanfare) en de Duvelen (De Ware Vrienden). Er waren weinig gemengde huwelijken. Er heerst bijna een apartheidspolitiek. De reus draagt de kleuren van de voetbalploeg van Meerbeek: wit-groen. En er is maar één voetbalploeg. De vleugels herinneren aan de Engelen en de staart aan de Duvelen. De bijnaam van de Meerbekenaren is 'Papboeren' (Afb.5). De pappot en paplepel voor de rijstpap, die met de papkermis opgediend werd, passen hier dan ook bij. Kon men Meerbeek beter uitbeelden dan met deze reus (Afb.6)?

2.11 Afbeelding 5

2.11 Afbeelding 6

2.12 De peetouders

Een voorbeeld hiervan is Jac Tur te Zoutleeuw met Jacqueline als meter en Arthur als peter.

2.13 De internationale figuren

De Turkse sultan en zijn gade stonden model voor La Sultane en Le Grand Turc in Brussel.

2.14 Romanfiguren

Een voorbeeld hiervan is de reus Kwiebe Kwibus (°1982), de filosoof der duinen. een romanfiguur van Michel de Ghelderode.

2.15. Spotfiguren

Voorbeelden hiervan zijn de drie reuzen Polydoor, Polydora en Polydoorken te Aalst. Aalst, de carnavalstad van Vlaanderen, en Dendermonde, twee steden uit de provincie Oost-Vlaanderen, zijn grote concurrenten. Men zingt: "Het Ros beiaard doet zijn ronde in de stad van Dendermonde. Die van Aalst die zijn zo kwaad omdat het Ros Beiaard hier al gaat". En Aalst zocht naar het geschikte moment om met Dendermonde te spotten. Dendermonde ging fier op en pochte met Polydoor de Keyser, die Lord-Mayor van Londen werd op het

HAALBAARHEIDSSSTUDIE

INTERVIEW HOGE GILDENRAAD DER KEMPEN

Wijlen E. Van Autenboer: "Voor de Kempen schijnt een kiel, een faas, een rode zakdoek en een zwarte broek, dé kledij te zijn, maar historisch is dat niet".

De Hoge Gildenraad der Kempen (HGK) maakt deel uit van Volkskunde Vlaanderen, organisatie die recent erkend werd op het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet.

In het kader van de haalbaarheidsstudie (ingediend op 10 juli 2008) had het IVV op 13 oktober 2007 een interview met de HGK. Het gesprek had plaats ten huize van Dr. Eugene Van Autenboer die kort nadien zou overlijden. Aanwezig waren ook Theo Aerts toenmalig assistent-opperhoofdman, Charel Baeyens griffier en Frans Van Hasselt penningmeester van de HGK. Voor het IVV namen Gert Laekeman en Marcel Oelbrandt aan het gesprek deel.

De stem van Eugene Van Autenboer is op de bandopname goed herkenbaar. De andere stemmen zijn dat minder, vandaar dat in het citaat hieronder de naam soms niet is vermeld.

GL: Wat is het resultaat van jullie werking, dat naar buiten te zien is?

... : Wij hebben een driemaandelijks tijdschrift 'De Knaap', waarin alles verschijnt. En dan de activiteiten: We hebben jaarlijks een schietspel waar alle gilden komen schieten. We hebben jaarlijks een gildenfeest en dat bestaat uit eten, optocht in klederdracht, optocht zoals het vroeger was, tot 1800. We hebben wel een volledige optocht in klederdracht met alle attributen: vlaggen, vendeliers, ... (*)

GL: Dus ook wie niet in een gilde is, kan ernaar komen kijken en heeft er ook iets aan?

Eugeen: Ja. In de namiddag, na de optocht is er dans, volksdans is niet het goede woord, gildendansen eigenlijk. Dat is een stuk van het gildenfeest, met ook het vendelen, het trommelen en dan het schieten.

... : En dan nog: elk jaar hebben wij een keur- en studiedag over gildebezittingen. In 2008 zal het gaan over vaandels en trommels. Dan komen er een paar sprekers met referaten over hoe je een vlag moet

beelden (wat als extra voordeel heeft dat de collecties niet op één plaats moeten bewaard worden). Wat natuurlijk niet wil zeggen dat het goed bewaren van de collectie niet meer nodig is.

Interesse om mee te werken? Aarzel dan niet om contact met me op te nemen. Er is zeker en vast plaats voor iedereen.

Stefaan Haesen

Coördinator werkgroep Archiveren

Interesse in het archief van Renaat Van Craenenbroeck ?

Contacteer het IVV-secretariaat (zie colofon)

Ervaringen met één van volgende pakketten die je met ons wil delen?

Dice, AdLib en Reference Manager

Ervaring met het archiveren van geluid en beeld, of met het maken van opnames.

Interesse om mee te werken in de werkgroep Archiveren

Neem contact met Stefaan Haesen,

via telefoon +32 496 593 523 of e-post stefaan.haesen@telenet.be

VENDELEN

KENNISMAKINGSCURSUS VENDELZWAAIEN

Op zondag 27 september 2009 van 13 tot 17 uur richten IVV en DANSPUNT samen, voor de tweede keer, een 'Kaderdag Vendelen voor Beginners' in.

Doelpubliek: iedereen die even wil ondergedompeld worden in deze fascinerende kunst.

Enige voorwaarde: geen vendelervaring hebben.

De cursus gaat door in de Arena van Vleitingen, Lange Violettestraat 277 A te Gent.

Info en inschrijven op de webstek van IVV of DANSPUNT. Je kan ook mailen naar: stefaan.haesen@instituutvlaamsevolkskunst.be !

einde van de 19de eeuw. Als spot maakte de Aalstenaren de Polydorenfamilie. Het was nu Aalst-Dendermonde 1-1.

3. De geschiedenis en de evolutie

De oudste Brabantse reus is Argayon uit Nijvel (Nivelles in Waals-Brabant), vermeld in 1367. Reuzen stapten in de 15de en 16de eeuw op in de processies. Deze gingen meestal uit met kermissen. In Vlaanderen had men Ommegangen, in Wallonië sprak men van 'Ducasses'. Ath heeft bij de 'Ducasse' Goliath (1486). In de 16de eeuw vonden we reuzen te Brussel, Leuven (bij het bezoek van koning Filips II van Spanje aan Leuven), Tienen en Zoutleeuw.

In de 18de eeuw met de Verlichting en met de Franse Revolutie (1789) kwamen er scherpe reacties tegen de processies en ook tegen de reuzen. De Oostenrijkse keizer Jozef II verbood de Ommeganck van Ath. Het hoofd van Hercules werd opgebrand op de brandstapel op de Grote Markt te Leuven onder het zingen van de Carmagnole.

Vanaf Napoleon I gingen de reuzen terug uit, soms met veel problemen. Keizer Napoleon I en Keizerin Marie-Louise reisden in 1810 van Gent naar Brussel. Aan de herberg 'Het Bargoensch Kruis' betraden ze Wetteren. De bevolking en de drie reuzen wachtten hem op. De keizerin was in verwachting van de later Napoleon II, koning van Rome en hertog van Reichstadt. De keizer riep woedend tot de Wetteraars: "Arrière, manants, pas de monstres devant l'Impératrice" (Achteruit boeren, geen monsters voor de Keizerin). Een afdeling van het 22ste regiment lichte ruitery dreef de menigte achteruit en de drie reuzen van Wetteren werden vertrappeld. Napoleon I vreesde dat de keizerin door het zien van lelijke reuzen zou bevallen van een lelijk kind.

Reuzen waren in de 19de eeuw eerder een stedelijk verschijnsel. In de 20ste eeuw waren reuzen typisch voor de plattelandsgemeenten. Ter gelegenheid van 100-jaar België in 1930 en van Expo 1958 ontstonden nieuwe reuzen. Bij het zilveren ambtsjubileum van koning Boudewijn in 1976 werd een groot reuzenfeest met 200 Belgische reuzen te Brussel georganiseerd waaronder 25 volledig nieuwe. Vooral na de fusies van gemeenten in 1977 denk maar aan het 'Jaar van het Dorp' (1978) - een remedie om de pil van de fusieoperatie te verzachten - ontstonden er heel wat nieuwe reuzen. Oude gemeenten of deelgemeenten wensten hun eigenheid te benadrukken door de creatie van een reus.

4. Reuzentradities

Er zijn heel wat tradities rond reuzen in België: de doop van de reuzen met doopwater uit de verschillende gemeentebeken, het peter- en

meterschap over de reuzen, de reuzenhuwelijken door de ambtenaar van de burgerlijke stand, het burgemeesterschap aangeboden aan de reus van de gemeente zoals te Kortenberg. Er zijn ook de reuzenontvoeringen. Een goed middel om je reus in de belangstelling te brengen. De kleuren van de kledij zijn ook belangrijk. In Boutersem draagt Balder rood en Nana (°1978 Velpelven) wit, de 2 politieke kleuren van de gemeente. De bijnamen van de twee Boutersemse fanfares zijn immers 'de roden' en 'de witten'.

Besluit

Reuzen bevestigen nu de identiteit van levende gemeenschappen, hoe jong die reuzen ook zijn. Het zijn oude maar in de meeste gevallen ook moderne tradities en dat zijn hoogtepunten in het dagelijks leven.

Bibliografie

- C. DE BAERE. Onze Vlaamse Reuskens. Antwerpen, 1941, 104 p.
- V. DE MEYERE. De reuzenommegangen - Ars Folklorica Belgica. Antwerpen, 1949, 236 p.
- R. DESART. Les géants de Brabant. Brussel, 1959, 152 p.
- W. KNOPS. Marionetten en reuzen in Brabant. Brussel, 1979, 56 p.
- M. MESSIAEN en R. VAN DER LINDEN. Reuzen en reuzinnen in West-Vlaanderen. Proeve van inventaris en typologie - Oostvlaamse Zanten, 52, 1977, p. 141-166.
- R. MEURANT. De 'Ducasse' stoet te Aat van de 15e tot de 19e eeuw, Gemeentekrediet van België, oktober 1966, p. 193-205.
- R. MEURANT. Géants processionnels et de cortège en Europe, en Belgique, en Wallonie. Tielt, 1979, 646 p.
- R. MEURANT. 'T Ros Beyaerd maekt zijn ronde in de stad van Dendermonde - Gemeentekrediet van België, oktober 1975, p. 239-266.
- R. VAN DER LINDEN. Reuzen in Vlaanderen. Volksleven van vijf eeuwen. Aartselaar, 1985.
- A. VAN HAGELAND. De reuzen. Folkloristische bijdrage - Brabant, 1958, nr. 6, p. 4-15.
- H. VANNOPPEN. Reuzen in Brabant in Les Géants processionnels en Europe. Ath, 1983, p. 381-393.
- H. VANNOPPEN en R. VAN DER LINDEN. Reuzen Reuzinnen in Brabant. Proeve van inventaris en typologie - De Brabantse Folklore, nrs. 227-228, 1980, p. 207-266.
- L. WISSELS. De Limburgse Reuzen - Heidebloemke. Heemkring Genk, 1977, nr. 4, 124 p.

Illustraties

- Afb.1 Prent van Don Ferdinando en Donna Anna Maria de Camudio, de reuzen van Erps-Kwerps (Tekening Julius Cresens)
- Afb.2 De reuzen Don Ferdinando en Donna Anna Maria de Camudio van Erps-Kwerps stapten mee in de stoet van Statiekermis te Kortenberg
- Afb.3 De doop van de reus Pie Blok van Erps-Kwerps in 1973 (Foto Das)
- Afb.4 Trieneke van Schoonaarde met de witloofkrop huwde te Erps-Kwerps Pie Blok die een paar klompen en een burgemeesterssjerp droeg (Foto Das)
- Afb.5 De spotnaam 'De Papboeren van Meerbeek' werd uitgebeeld in heel wat stoeten o.a. bij de Schoonaardefeesten in Erps-Kwerps in 1978
- Afb.6 De reus Duvelsus van Meerbeek in de stoet van 300 jaar Buken.

WERKING IVV

WERKGROEP ARCHIVEREN

April 2009: Het archief van wijlen Renaat van Craenenbroeck, dat tot dan gehuisvest was in de lokalen van Travo, verhuist omwille van huisvestingsproblemen en na overleg tussen de betrokken partijen van Leuven naar Lokeren ...

Gezien de inhoud van dit archief is deze overdracht niet geheel onverwacht of onlogisch. De netjes geïnventariseerde collectie van Renaat van Craenenbroeck bevat boeken en tijdschriften over volksdans en vendelzwaaien, over volksmuziek, volkssporten en volksgebruiken, over mythen en sagen. De werken behandelen vooral het huidige Europa van de zevenentwintig: van Portugal tot de Baltische staten, van Griekenland tot Schotland en van Italië tot Lapland.

Archiveren doen we bij het IVV al zo'n 45 jaar, met tal van publicaties als resultaat. Maar we doen wel meer dan enkel archiveren: zo is er wetenschappelijk onderzoek naar de gewoontes en de klederdracht van onze voorouders, naar hun creativiteit op de dansvloer, naar het ontstaan en de geleidelijke aanpassingen door de eeuwen heen. We helpen de creatievelingen van vandaag, en de voorbije veertig jaar, om hun dansen en vendelspelen te bewaren voor onze nazaten.

En ondertussen zijn we aan een nieuwe uitdaging begonnen. We spreken al enkele jaren over inventarisatie. Een aantal geïnteresseerden volgden opleidingen en stomen zich nu klaar om de daad bij het woord te gaan voegen. Vorige maand werd tijdens de Raad van Bestuur de aanzet gegeven voor een nieuwe werkgroep: 'Archiveren'.

Deze werkgroep zal zich in de eerste plaats bezig houden met HOE we dit doel gaan verwezenlijken. Welke software gaan we gebruiken, welke structuur is het meest aangewezen voor onze materie, waar beginnen we mee, wie doet er wat, ... ? Om antwoorden te vinden op deze vragen komt de werkgroep Archiveren een eerste keer bij elkaar op dinsdag 7 juli om 10 uur in ons secretariaat te Lokeren.

Wat we zeker al wel weten is dat een degelijke inventarisatie en ontsluiting enkel mogelijk is mits gebruik van moderne middelen. Toegang via internet, digitaal beschikbaar stellen van documenten en

genieten van een uniek concept: aan luisterpalen kan je via een simpele druk op de knop, naar een “authentiek” verhaal luisteren, ofwel in het dialect of in de standaardtaal.

Wie was er ook nog op deze studiedag? Wim Chielens, de westhoekverteller die het ernstige gedeelte af en toe onderbrak met een prachtig verhaal.

En dan was er ook nog Faro, de gastheer voor de deelnemers aan deze studiedag. Gans op het einde van de dag kwam de oplossing van een prangende vraag: waarvoor staan de letters FARO? Ik had het me ook al afgevraagd en herkende er helemaal niet “het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed” in.

Ik kende wel de Portugese stad Faro, gelegen in de Algarve, maar ik had er nooit bij stilgestaan dat hier de Raad van Europa een belangrijke kaderconventie over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving had ondertekend.

En ik kende natuurlijk ook de andere betekenis van het woord faro: een Brussels bier, verwant aan geuze en lambiek. Ten tijde van Breugel was dit een populaire volksdrank, maar ondanks zijn gezonde en verkwikkende eigenschappen heeft het steeds meer veld moeten ruimen voor de modernere pilsbieren. Als dat geen erfgoed is, begrijp ik het helemaal niet.

Wat vond ik tenslotte het mooie van deze studiedag? Dat eindelijk de woordkunst eens uitgebreid aan bod kwam. Het moet niet altijd over muziek en dans gaan.

Johan Lambrechts

■ ■ ■

VOLKSCULINAIR

ZUURKOOL

Zuurkool voor de Vlamingen, choucroute voor onze Franstalige vrienden en sauerkraut bij onze Duitstalige landgenoten: iedereen kent het, sommigen lusten het niet. Toch krijgen we het op ons bord bij heel wat gelegenheden. Toen we heel lang geleden een fietstocht maakten langsheen de Rijn werd het ons dagelijks opgediend, zodat we er na 14 dagen meer dan genoeg van gegeten hadden om het de volgende jaren niet meer te lusten.

Toch blijft het een gezonde groente die volgens de overlevering reeds eeuwen gegeten wordt in onze gewesten.

De legende vertelt dat het Tartaarse ruiters waren die achter het ontstaan van zuurkool kwamen. Ze namen namelijk gesneden witte kool in hun buidel mee op hun reizen. Door het zout in het zweet van de paarden werd de kool na enkele dagen zuur maar was nog steeds lekker om te eten.

Steinen- en Keulse pot

Kool was ook een traditionele groente in onze gebieden en zoals met vele veldvruchten werd getracht deze te bewaren om te trachten te overleven. Moeders maakten zuurkool in ‘steinen’ potten. Later zouden artisanale fabriekjes dit werk overnemen.

De artisanale fabriekjes hebben echter in deze tijd de regelgeverij van wetten niet kunnen overleven. Enkele jaren geleden ging het laatste fabriekje in Lanaken dicht, alleen in het Nederlandse Zuid-Scharrenwoude zet een eenzame fabrikant de traditie van drie generaties verder.

Wat ons nadien nog rest is zuurkool uit grote buitenlandse fabrieken waar de wetten nog niet zo streng zijn.

Hoe werkten deze artisanale fabriekjes?

Er werd gebruik gemaakt van drie soorten witte kolen die elk voor zuurkool met hun eigen smaak en zuurtegraad zorgden. Er waren kolen die vroeg konden geoogst worden, andere soorten werden er in herfst en de late soorten werden tegen de winter geoogst.

De eerste kolen werden geoogst vanaf juni. Er komen wel verschillende rassen voor in aanmerking. Deze kolen hebben een kort

rijpingsproces en leveren een zuurkool met een zachte smaak. De latere rassen vragen een langere rijping en de zuurkool wordt zuurder naargelang de kolen later geoogst worden.

Veel kolen worden ter plaatse geteeld en verwerkt. Ze worden in de vroege uren van het veld gehaald en in grote vrachten naar de fabriek gebracht. Na een eerste scheiding wordt de kool gereinigd door harde kern uit de kool te boren waardoor de buitenste bladeren, met het meeste vuil, loskomen.

Vervolgens worden de kolen zeer fijn gesneden en van 1,5 % zout voorzien. In grote betonnen kuipen wordt deze massa zorgvuldig gestapeld zodat er geen luchtkamers ontstaan en afgedekt met een verzwaard zeil dat het vocht uit de zuurkool perst.

Dan mag de natuur zijn werk doen waarbij melkzuurbacteriën de kool omzet tot zuurkool. De eerste kolen vragen een temperatuur van 21°C en 12 dagen om volledig te fermenteren. De latere soorten vragen 16°C en de wintersoorten vragen minimum 5°C om te fermenteren. Als het kouder wordt dan moet er verwarmd worden. Na de fermentatie blijft er ongeveer 60% van het oorspronkelijk gewicht kool over aan zuurkool.

Zuurkool met worst en spek voor 4 personen

1 glas Riesling, 1 kg zuurkool, plakje van 200g gekookte ham, 250g gerookt spek, 1 rauwe rookworst, 500g aardappelen, 100g boter, zout.

Bak de ham en het spek in de boter, dek af met de zuurkool en laat 1/2 uur stoven onder deksel. Leg er de rookworst op, blus met de wijn en laat nog eens 1/2 uur stoven.

Kook de aardappelen en dresseer ze aan de buitenrand van de pan.

Dien op naar goeddunken.

Met een glas Riesling zal dit zeker smaken.

Jos Van Eyken

ZUURKOOL MET BANANEN: WIE DURFT DIT AAN ?

Plet een banaan met een vork, vermeng met platte kaas, met een weinig melk, met curry en met enkele druppels citroensap; Giet deze half vloeibare saus over de rauwe zuurkool. Versier met gemalen amandelen.

VOLKSVERHALEN

VERSLAG STUDIEDAG VERHALEN VAN VROEGER EN NU

Het is één april, een belangrijke dag op de volkskalender. Juist op die dag gaat de studiedag over "Verhalen van vroeger en nu" door, verhalen, die volgens de vertellers allemaal echt gebeurd zijn.

Met deze studiedag willen "Volkscultuur Vlaanderen vzw en de dienst "Cultuur van de gemeente Langemark-Poelkapelle" aantonen dat oude en nieuwe sagen geen vergeten erfgoed zijn. Integendeel, ze spreken de hedendaagse mens zo erg aan dat de cultuur- en toeristische diensten van gemeenten hierop succesvol kunnen inspelen. Volkskunst en cultuurbeleid gaan goed samen.

De organisatoren keken op geen inspanning en nodigden "specialisten" uit Vlaanderen, Nederland en Engeland uit. Het waren niet de eerste de beste. De universiteiten van Leuven, Leiden en Worcester waren aanwezig. Erfgoed is niet alleen Vlaams, maar universeel.

De voormiddag was academisch. Stefaan Top sprak over de fascinerende wereld van de oude volksverhalen. Peter Burger had het over de nieuwe verhalen. Je kent ze wel, de verhalen over krokodillen in de riolen, over de verkrachters die tijdens feestjes heimelijk drugs in de drankjes van nietsvermoedende jonge meisjes doen, ... Mikel Koven uit Worcester toonde aan hoe deze "urban legends" de weg naar het grote publiek vinden via de filmwereld.

De namiddag was op de praktijk gericht. Tom Wezembeek van Toerisme Vlaanderen en Ineke Strouken directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, bewezen aan de hand van voorbeelden hoe volksverhalen als promotiemiddel en als toeristisch product kunnen gebruikt worden.

Het grote en volgens mij meest spectaculaire voorbeeld kwam uit West Vlaanderen, uit Langemark. Daar heeft de culturele dienst van de gemeente een "volksverhalenroute" van 37 km uitgewerkt, waar je, fietsend, kan

de aangeleerde stukken mee te spelen. De cursussen lopen over 20 weken en worden zo georganiseerd dat er om de twee weken les wordt gegeven en de andere week een oefenavond voor samenspel is. Deze oefenavonden zijn een prima voorbereiding voor de optredens. De lessen worden grotendeels georganiseerd in de lokalen van de bevriende Sint Sebastiaansgilde in Westerlo-centrum.

Maar niet alleen muziek krijgt aandacht, ook plaatselijk erfgoed zoals het “trammeke”, een uniek sluissysteem aan de Nete, en de oude Rijkswachtkazerne die dreigde afgebroken te worden krijgen een tweede kans dankzij de vrienden van Westelfolk.

Ze ontdekten dat in de Kempen toch heel wat te beleven viel (en nog) wat betreft feesten, vieringen, ... en dat muziek daarbij een belangrijke rol speelde. Hierop verder bordurend is het idee ontstaan om de Kempische identiteit terug op kaart te brengen en op zoek te gaan naar gebruiken en tradities. In maart van dit jaar vond de eerste halfvastenviering plaats met traditionele zwaard- en stokkendansen, Charivari die de winter verjagen met vuur en “carbuur”, gebak van eigen maak door de Westelfolk bakkersploeg en traditionele muziek door Westelfolk.

Kort na het ontstaan van de vereniging startte er ook een bakkersploeg. Regelmatig zijn er baksessies en –workshops. Voor deze activiteit maken ze gebruik van de oven van Die Spelewei, een bevriende volkskunstgroep. Die hebben hun lokaal aan de Asberg, een oude hoeve waar ook een bakkershuis met een traditionele stenen oven staat. De oven dateert waarschijnlijk van rond 1900 of vroeger.

De leden van Westelfolk zijn enorm verwonderd over het succes van de vereniging. Vanuit een “cursusje” om zelf te leren spelen op de trekzak, is een stevige vereniging gegroeid met tal van activiteiten en toekomstplannen. Ondertussen zijn er al meer dan 60 leden en een 30-tal sympathisanten.

Er zit duidelijk muziek in ...

Meer informatie vind je op www.westelfolk.be bij Erik Van Dyck: tel 0494 873201 of via info@westelfolk.be

STREEKDRACHTEN

Vervolg vorig nummer

MODE EN STREEKDRACHTEN

IN LIMBURG IN DE FRANSE PERIODE

of het verhaal van Napoleontische soldaten

Dr. Henri Vannoppen

8. Gouden borstkruisjes, gouden roosjes, zilveren hartjes en zilveren schoengespens en knopen ... of kapitaal om letterlijk mee te dragen

Petrus Van Brussel was één van de twee zilversmeden te Weert. Gouden borstkruisjes waren mode bij de dames. Bij de rijken waren ze met diamanten bezet. Gouden en zilveren roosjes waren ook populair in Weert, evenals de zilveren hartjes. Zilveren oorringen kwamen minder voor. Zilver was ook belangrijk voor de mannen. Men vond 34 zilveren schoengespens en 28 zilveren knopen. Jan Haeltermans, ‘conscrit’ uit Stramproy, schreef in 1807 in een brief aan zijn oom om zijn zilveren schoengespens op te sturen. De schoengespens oogden fraai, maar de drager droeg ook letterlijk een kapitaal mee, dat gemakkelijk omwisselbaar was in geld. In 1790 stonden de burgers van Weert hun zilveren schoengespens af om de aankoop te financieren van vier kanonnen voor het leger van de Belgische patriotten (9).

9. Ze verkopen mijn gepikte broek van blauw velours !

De knechten in Weert bewaarden hun klederen in een kist. In 1803 werd knecht Peter Stals bestolen op het Scholtissenhof, een boerderij in het gehucht Boshoven bij Weert. De boerderij werd gepacht door André Weerens. De knecht bewoonde een kamer in het woongedeelte. In de kist lagen: twee katoenen kniebroeken, een wit en een rood vest, een blauwe boerenkiel, drie mannenhemden, een voorschoot van wit linnen, een rode zijden zakdoek, een paar linnen kousen, een paar ovalen zilveren schoengespens, een zilveren gesp om de kniebroek vast te maken, een ronde hoed en een koperen tabaksdoos. De vrouw van de dief wou een gestolen kledingsstuk verkopen. Het was een kniebroek van blauw velours, ook manchester genoemd, van binnen gevoerd met zwart-wit gestreept bombazijn. De vrouw probeerde de broek te verkopen aan de bakker van Weert, waar ze schulden had. Peter Stals hoorde hiervan en bewees dat deze kniebroek de zijne was. De dieven, burens van de hoeve Weerens, werden gevat. De

diefstal had helemaal niets te maken met de ambulante handelaars zoals de Koperteuten (10). Kniebroeken waren nog duidelijk populair niet alleen bij de adel maar ook bij de knechten. De term 'Sansculotten' voor de Franse soldaten verwijst naar een periode zonder kniebroeken, symbool van het Ancien Régime, maar met een pantalon of lange broek, het symbool van het Nieuwe Régime voor de Fransen.

10. Oost-Vlaanderen bleef bekend om zijn stoffen en er was een duidelijk prijsverschil !

De stoffen waren zeer kleurrijk in de Franse tijd dat weten we uit stalen van katoenen stoffen van het departement van de Schelde (Oost-Vlaanderen): grof geweven blauw-witte stof (90cm breed, prijs: 1,63 fr. per strekkende meter), iets fijner geweven rood-witte stof (80 cm breed, prijs: 3,44 fr. per strekkende meter, zeer fijn geweven bont stof (70 cm breed, 6 fr. per strekkende meter). Kleding was kostbaar. Stoffen werden ook in Weert tot op de draad versleten. Er was ook een levendige handel in tweedehandskleding. Wat er ten slotte van de kledij nog overbleef, werd gebruikt als grondstof voor de papierfabricage (11). Dat was ook zo nog op het einde van de 19de eeuw in Midden-Brabant. Zaventem en Kraainem waren bekend om hun papierfabrieken. Daar werden vodden stuk getrokken en vermaald tot grondstof voor papier. Voddenpapier werd gezien als luxepapier. Thomas Penninckx ('Tomaikes') uit Zaventem, de betovergrootvader van mijn echtgenote trok nog vodden als papierfabriekarbeider in Zaventem en Kraainem in de 2de helft van de 19de eeuw.

11. Weert, de hoofdstad van de schoenen en de 'Tour de France'

Weert was een stad van schoenmakers. In 1796 waren er 56 schoenmakers op 4500 inwoners.

Men kende drie soorten schoenmakers:

- meesterschoenmakers of de grote schoenmakers, die voor de Hollandse markt werkten.
- kleine schoenmakers, die schoenen maakten in opdracht voor particulieren of die werkten in onderaanneming voor de grote schoenmakers.
- knechten in loondienst van de meesterschoenmakers.

Er werd heel wat geproduceerd. Pierre Beelen, leerlooier en meesterschoenmaker te Weert leverde wekelijks 500 paar schoenen. Heel wat schoenen waren bestemd voor Holland. In Weert looiden de schoenmakers hun eigen leder. Heel wat schoenmakers trokken naar Frankrijk om de schoenmakersstiel te leren. Er waren compagnons van

VOLKSMUZIEK

"WESTELFOLK" WIL CENTRUM VOOR LEVENDE FOLKLORE WORDEN

Westelfolk is een groep folklore liefhebbers en muzikanten die begaan is met de Kempische folklore. De folklorevereniging uit Westerlo wil de plaatselijke volkscultuur en traditionele muziek doen opleven

Op zoek naar een plaats waar cursus diatonische harmonica, een typisch volksinstrument, gegeven werd merkten ze dat in de Kempen weinig of geen mogelijkheid was om dit instrument aan te leren. Ze waren hierover wel verwonderd omdat de Kempen toch een rijke geschiedenis heeft wat betreft traditionele volksmuziek en veel bekwame en gekende muzikanten had en heeft! Zo zijn ze op het idee gekomen om zelf een cursus "trekzak" te organiseren.

Van het één kwam het ander en nu is Westelfolk een jonge maar bloeiende vereniging die Kempische muziek koestert en wil doen heropleven. Ondertussen zijn ze al aan de zesde lessenreeks diatonisch harmonica bezig. Er werd een cursus samengesteld waarbij de achtergrond en herkomst van de aangeleerde muziek van groot belang is. De combinatie van het traditionele instrument met de muziek maakt dat de cursusaftonden steeds een gezellige bedoening zijn.

De interesse voor de muziek en het instrument groeide en ook de vraag naar andere traditionele instrumenten. Zo werd er onlangs gestart met een cursus hommelbouw. Maar wat ben je met een hommel als je er niet op kan spelen? Dus werd er een cursus hommelspel georganiseerd.

In september wordt er opnieuw gestart met een reeks diatoniek en een cursus hommelbouw. Nieuw is dat er ook, op vraag van vele mensen, een cursus Vlaamse doedelzak van start zal gaan.

Uniek bij dit muzikale project is dat de cursisten de kans krijgen om mee op het podium te stappen. Westelfolk heeft ondertussen ook een uitgebreide vaste muzikantengroep en verzorgt regelmatig optredens voor allerlei activiteiten waarbij de cursisten de mogelijkheid krijgen om

dorpen blijft er praktische niets van gemeentearchief uit de Franse tijd over. We leerden niet alleen het soldatenleven kennen, maar ook het dagelijkse leven met de contradansen, de violisten, de blauwe kielen, de omslagdoeken, de zilveren schoengespens en de gouden roosjes. Een goede raad: lees zeker dit boek.

En een beetje beroepsmisvorming. Er bleef een foto bewaard van de Napoleontische veteraan uit de regio Weert. De eerste vraag, die we ons stellen is: "Welk hoofddeksel droeg hij?"

Antwoord: een lage faas (22).

Afb.3 Veteraan met faas

Noten

- (9) J. WELTEN. In dienst voor Napoleons Europese droom. De versterking van de plattelandssamenleving in Weert. Davidsfonds Leuven, 2007., p. 185-188.
- (10) Idem, p. 249.
- (11) Idem, p. 277-279.
- (12) Idem, p. 404-408.
- (13) Idem, p. 307.
- (14) Idem, p. 32.
- (15) Idem, p. 486-508.
- (16) Idem, p. 539, p. 541.
- (17) Idem, p. 566-567.
- (18) Idem, p. 589-593.
- (19) Idem, p. 570-575, p. 579.
- (20) Idem, p. 614-615.
- (21) Idem, p. 706.
- (22) Idem, p. 604.

Illustraties

- Afb.2 De speelman met zijn hond in 1799 (Zeeuwse Bibliotheek Middelburg)
- Afb.3 Pierre Van Dooren, een Napoleontisch veteraan (Gemeentearchief Weert. Beeldbank nr. XL 254)

schoenmakersgasten, die de Tour de France deden. Zo kregen de Weertse schoenmakersgasten kennis van de nieuwe schoenmode en van de manier van werken in de grotere steden bij het maken van schoenen en laarzen (12). Het looien van de huiden gebeurde op een natuurlijke manier. In Maastricht gebruikte men hiervoor urine, in Zaventem hondendrek, die speciaal in de dorpen rond de fabriek opgehaald werd. Deze werd vermengd met 'blek' of gemengde eikenschors. Balkenstraat, het noordelijke gehucht van Erps-Kwerps was bekend om zijn eikenschors. Daar werd geblekt of de schors van de eik gehakt. Zo sprak men ook van blekkerijen.

12. De textielhandel in de Franse tijd

Ook de textielnijverheid was belangrijk in Weert. Men verkoos de ambachtsman boven het warenhuis. Wit, zwart en blauw laken van de lakenmaker was kostbaar. Het neteldoek van de lintwerker kon echter niet concurreren tegen de zakdoeken van de Franse koopman (13). Ook kant werd verkocht. Men mag ook de Teuten of ambulante handelaars uit de Kempen in Weert niet vergeten. Er waren Textielteuten, die stoffen verkochten, maar ook Koperteuten. Koperteuten uit Hamont en uit Overpelt waren in de Franse tijd actief in Weert. Dat blijkt uit het archief.

13. 'Schepers' in het Waasland en in Brabant

Er was een vrij grote arbeidsmigratie van herders uit Weert naar Vlaanderen (14). Heel wat inwoners van Weert trokken als schaapherders of schepers naar het Waasland in Oost-Vlaanderen en naar Vlaams-Brabant. Pierre Schepers uit Weert vestigde zich als herder in Ninove bij Brussel. 7 % van de 'conscrits' of dienstplichtigen waren herders in Brabant en Vlaanderen namelijk 155 personen. De herders kwamen uit Nederlands Midden-Limburg en Belgisch Noord-Limburg, een gebied van arme zandgronden. Meestal vanaf 17 jaar vertrokken ze naar Brabant. Ze sliepen meestal in de stal bij de schapen (15).

14. Het prestige van het soldatenuniform

Soldaat Jean Stijnen uit Weert was soldaat bij het 2de regiment huzaren. Hij kwam in het voorjaar van 1810 op verlof bij zijn zus Ide Stijnen. Men zag hem in Weert in rood uniform. Dat uniform zorgde voor status en prestige. Uit de briefwisseling bekomen we ook kledijgegevens. In 1813 vroeg een soldaat in Vlissingen aan zijn vader om een laken broek, een witte linnen broek en witte linnen kousen mee te brengen evenals een pond tabak. Meestal werden die kledingsstukken via voermannen die men betaalde, bij de soldaat geleverd (16).

15. 'De hoerenkast' als bron voor streekdrachten !

Zelfs de prostitutie leert ons wat over kledij. Bordelen kwamen voor in garnizoensteden zoals Maastricht en Venlo. Het leger was een 'marktplaats van vleselijke genoegens'. Dat was ook zo met de kazernes in Leuven en Brussel. Er was in de garnizoensteden geen controle van de pastoor en geen controle van de ouders en er was de vrees voor de dood. Men wou de liefde bedrijven alvorens te sneuvelen. Hoerenlopen was in de Napoleontische tijd een geaccepteerde sport bij het leger. In het Maastrichts bordeel moesten de prostituees hun kleren afgeven in ruil voor de dracht die ze beroepshalve moesten dragen. Gertrude Hendrix moest ook haar gouden en zilveren ring afgeven. Ze deserteerde uit de hoerenkast in 1811 en nam beddenlakens en wat kledingsstukken mee (17). Venstervrijen kwam voor op het Limburgs platteland.

16. Bal of de violist aan het werk

De violist leidde de dans in de herberg in Maasbracht. Bij huwelijken in 1810 begeleidden twee muzikanten het bruidspaar. Ze speelden viool. Na het diner was er een bal. Dat was zo ook in de kleinste dorpen in de omgeving. Hoe werd een gewoon bal georganiseerd? Een herbergier contacteerde een violist. De speelman had dit gewoonlijk als tweede beroep. Hij kon niet leven van zijn dansmuziek allen. Men danste in de gelagzaal. Er waren ook danszalen op een bovenverdieping zoals in Thorn. Daar speelde in de nacht van 17 op 18 oktober 1813 een orkest van vijf muzikanten. In Maasniel bij Roermond stonden op de kermisdag 29 juni 1806 bij een contradans de dansers tegenover elkaar. De plattelandsjongeren waren daar niet zo voor en er kwam een conflict met de aanwezige militairen en er kwam zelfs een vechtpartij van. Resultaat: 30 kapotte bierpullen en 36 vernielde glazen (18).

Afb.2

De speelman met zijn hond

17. Sex op het platteland

'Labbayen' of dartel vermaak in herbergen kwam ook voor. De jongeren kozen in 1798 op de kermis van Uikhoven een leider. De jongeren waren getooid met linten en andere onderscheidingstekens. De kapitein of leider leidde hun 'vreyespeel'. Jacques Jansen, een 34 jarige boer uit Molenbeersel ontmoette op 28 september 1806

Elisabeth Colen, de echtgenote van een dagloner uit Molenbeersel. Janssen riep de vrouw ter verantwoording die rondbazuinde dat hij haar gevraagd had om seks met hem te bedrijven. Het kwam tot een vechtpartij waarbij Janssen de vrouw van achter vastpakte aan haar omslagdoek en aan de uiteinden van de koordjes van haar kornet of muts (19). We weten dus uit dit incident dat omslagdoeken en mutsen gedragen werden.

18. Het gala-uniform van de gendarmen

De gendarmen hadden een opvallend gala-uniform dat het prestige dat verbonden was aan het korps moest uitstralen: een blauw-rode jas, een gele vest en een gele broek, een schuine band, die de gendarm schuin over de borst droeg met een embleem, een schildje met de tekst 'Respect voor personen en eigendommen' (20).

19. Een rode jurk voor de bruid en een net pak voor de bruidegom ... en schieten maar

In Weert bracht de bruid het linnengoed als bruidschat mee. Het bruidspaar kocht bij het huwelijk nieuwe klederen, een rode jurk voor de bruid en een net pak voor de bruidegom. Bij huwelijken werd er geschoten in Weert met pistolen, snaphanen en andere schietgeweren, ondanks het verbod van maire Bloemarts (21). Met heimwee denk ik terug aan mijn eigen huwelijk in 1980, toen de avond voor het huwelijk en de dag van het huwelijk voor de gemeente en de kerk met kanonnetjes werd geschoten door heel wat vrienden en met de nodige bakken bier. De laatste schoten, met hoge laarzen aan de voeten en met stoppen in de oren, waren voor bruid en bruidegom in Erps-Kwerps. Een hart werd geschoten met de initialen van bruid en bruidegom. Het laatste schot was voor het bruidspaar. 10-tallen keren heb ik als burgemeester van Kortenberg de toelating gegeven om te schieten bij een trouw. Ik vloekte wel even als ik in de straatbeton het hart met de initialen van het bruidspaar zag staan, maar dacht dan aan mijn eigen beton op privéterrein. En gelukkig wordt er nog steeds in 2008 bij de autochtone families geschoten bij een trouw en dat op de rand van Brussel. De combinatie van geel (zwavel) en wit (fosfor) poeder zorgen voor de knal. Dat was ook reeds zo in Weert ten tijde van Napoleon, maar dan wel met snaphanen. Ik denk dat men de boze geesten rond het bruidspaar wou verwijderen en iedereen moest toch weten dat er getrouwd werd.

Besluit

Het doctoraat van Joost Welten is een meesterwerk. Ik heb ervan genoten. Alles begon met soldaten van Napoleon. Joost Welten beschikte over een schitterend archief in Weert. In de meeste Vlaamse